„Radomer-Kielcer Leben" 46 [386] „Należytość pocztową uiszczono ryczałtem" VIII-טער יאָהרגאַנג [illegible] 25 [illegible]

ראַדאָמער-קעלצער לעבען

[illegible]
Radom, dnia 27 LIST. 1931 r.
ראַדאָם, פרייטאג י"ז כסלו תרצ"ב

Redakcja i Administracja
Radom, Żeromskiego 20

Oddział w Kielcach.

אַנאָנסען - פרייזן:
אין מיליטעטער שורה: טאַרף טעקסט 40 גר.
" " " אין " 60 "
" " " נאָכ'ן " 25 "
די 1-טע און לעצטע זייט ענטהאַלטען 8 שפּאַלטען
אין טעקסט 4 "

דעם וו. פר. ה' **שלמה פישמאַן** דריקען מיר אויס אונזער מיטגעפיהל
צוליב'ן טוידט פון זיין ליבען פאַטער

מנחם (מענדעל) ז"ל

דער ראַט און פערוואַלטונג
פון דער **קאָאָפּ. האַנדוו. באַנק.**
אין ראַדאָם

אונזער טיפעסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס אונזערע חברים
פרנס **שלמה פישמאַן** און **יאַנקעל פישמאַן**
צוליב'ן טוידט פון זייער פאַטער

מנחם (מענדעל) נ. ע.

המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

דער צעך פון **שניידער - מייסטער**
אין ראַדאָם

צו דער חתונה פון פרל.
רוושע קאַץ מיט ה' **איזאַק אייזערנער**
וואונשען מיר די עלטערען פיל נחת
און דעם יונגען פּאָרל א גליקליכען צוזאַמענלעבען

פערסאָנאַל פון דער פירמע **ק א ץ.**

מיר דריקען אויס אונזער טיפסטען מיטגעפיהל אונזערע מיטגלידער
די ה"ה **שלמה פישמאַן** און **יעקב פישמאַן**
צוליב'ן טוידט פון זייער אונפערגעסליכען פאַטער

ר' משה מנחם נ. ע.

המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

חברה אהבת חברים
אין ראַדאָם

צו דער יודישער בעפעלקערונג

אין ראַדאָם

מאָרגען **שבת** דעם **28 נאָוועמבער 7 אז. אָוו.**
קומט פאַר
אין לאָקאַל פון דער גמינע, לובלינער 9

א איסערגעוועהנליכע פערזאַמלונג

בכדי נישט לאָזען

ענטיודישען דאָס יודישע שפּיטאָל

אין אינטערעס פון דער יודישער בעפעלקערונג איז,
אז די פערזאַמלונג זאָל צאַהלרייך בעזוכט ווערען.

קומט מאַסענווייז און פּינקטליך!

די קהלה-פערוואַלטונג
אין ראַדאָם.

מיין בעסטען חבר און קאָלעגע, דעם פרנס **שלמה פישמאַן**
ווי אויך זיין ברודער **יאַנקעל פישמאַן**
צוליב'ן טוידט פון זייער ליבען פאַטער

ר' מענדעל פישמאַן ז"ל

דריק איך אויס מיין טיפסטען מיטגעפיהל

יעקב וויינגאַרט מיט פאַמיליע

וואַהרנונג.

דערמיט מאַך איך עפענטליך בעקאַנט אַלע ראַדאָמער סוחרים און האַנדעלטרייבער אז די וועקסלען וועלכע זענען אויסגעשטעלט דורך מיין פרוי מאַריא און זוהן מאַריאַן און אונטערגעשריבען מיט מיין נאָמען, וועל איך נישט רעגולירען. איך וואַרען די אַבנעמער אז די וועקסלען זענען נישט גילטיג און איך אַרעקען זיי נישט סיידען מיט א פריהערדיגען פערשטענדיגונג מיט מיר איידער זיי נעמען די וועקסלען

Marjan Branziewicz Radom Wysoka 48

וואוהין פיהרט אזא גאלאפ?

ווי א דורכגעלעכערטע צום אונטערגאנג פעראורטיילטע שיף אויפ'ן ים, ראנגלט זיך כאטש צו דערהאלטען וואס לענגער אויף דער אויבערפלאך, אין דער האפנונג, אפשר וועט פון ערגיץ דאך אנקומען הילף אויף איהרע פערצווייפעלטע ס.א.ס.-רופען, און זי וועט פלוצלינג פערכלינעט פון פרישע בושעוועדיגע כוואליעס. וועלכע שליידערען זי אום און פערשנעלערען אזוי ארום דעם אונטערגאנג — אזוי פונקט זעהט זעהט אויס איצט דאס לעבען פון ארבייט'ס-מענש און דורכשני'ס-בירגער אין פוילען.

דער הארעפאשניק איז ארבייטסלאז און הונגעריג. ס'זענען פאר איהם פערשטעלט אלע מעגליכקייטען צו פערדינען א גראשען און ער מיט זיין געזינדעל איז איסגעשטעלט צו פאלען צו לאסט דער געזעלשאפט; דער מיטעלשטאנד האלט זיך קוים אויף די פיס און ציהט נאך די ליאמקע. ער שפייט מיט בלוט. האט שוין פערלוירען זיין גוטען נאמען און זאגאר זיין פערמעגען — אלץ אבי צו צאהלען די שטייערען, וועלכע דריקען איהם אומאויפהערליך. און ביידע, סיי דער הארעפאשניק און סיי דער הענדעלס-מענש, זענען ביז'ן העכסטען גראד פערצווייפעלט פון'ם געדאנק, וואס לעכערט דעם בעוואוסטזיין: וואס וועט פארט זיין?

מ'האט געווארט און געהאפט, אז אט קומט זי די געפלאנטע שטייערען-רעפארם; מ'האט זיך געמונטערט מיט חלשות טראפענס און געטרייכט, אז דורך דער פערקלענערונג פון די שטייערען, וועט מען כאטש קענען לענגער זיך דערהאלטען אויף דער אויבערפלאך, אולי ירחם, אפשר וועט סוף כל סוף זיך איינשטעלען א בעסערע צייט און דער הארוזאנט וועט זיך לייטערען, אבער — — — אבער מיר האבען בעקומען ביטערע ענטוישונג.

אנשטאט דער ערווארטעטער רעפארם פון די אלטע שטייערען, האט זיך נאר געגעבען א טראג א שווערע כוואליע פון פרישע שטייערען און אפצאהלען, וועלכע דראהען איינגאנצען צו גרונט ברענגען דעם אויסגעמאטערטען, שמאכטענדיגען בירגער צו פערשנעלערען זיין גסיסה.

העכערונג פון פאסט-טאריף, העכערונג פון הכנסה-שטייער, עלעקטרישער שטייער, ווידער אמאהל פאטענטען פאר כאלופניקעס און פאזאטקעס פאר דער האנדווערקער-קאמער.

ס'הויבט אן אזש אין קאפ שווינדלען פון די נעמען און צונעמען.

ארעמע האנדווערקער כאלופניקעס. וועלכע פיהרען א זיגלאזען, דאן-קישאטישען קאמף מיט דער זיעגרייך מארשירענדער מאשין, וואס שטויסט זיי אלעמען ארויס. - אבי וואס לענגער צו דערהאלטען זיך — זיי וועלען איצט קוים ארבייטען זיי מיט איין געדונגענער קראפט, דארפען איבערנייס נעמען פאטענטען און ווידער אמאהל צאהלען פאדאטקעס, און נישט נאר פאר'ן מלוכה-אוצר וועלען זיי דארפען צאהלען, נאר אויך פאר דער האנדווערקער-קאמער, וועלכע שטעהט פאר דעפיציטען.

ס'איז א מורא'דיגער גאלאפ אפילו פאר אונזער צייט.

און צי דארפען מיר דען צוגעבען, אז אין דעם זאויגען בארג-אראב-גאלאפ קויקלען מיר זיך די ערשטע. זענען מיר דער גרעסטער שעיר לעזאזל, מיר -- די דריי מיליאן יודען אין פוילען?

צענדליגער טויזענדער יודישע ארבייטס-הענד הענגען אין דער לופטען און די פאמיליעס הונגערען, אבער קיין שטיצע וועלען זיי נישט בעקומען, ווייל זיי הייסען פרנסה'לאזע און אין די אפיציעלע רשימות פון ארבייטסלאזע זענען זיי נישטא.

מיר צאהלען שטייערען גלייך מיט אלע, מעהר פון אלע און צוריק, אלס עקוויוואלענט בעקומען מיר צוגעווארפען נישטיגע גראשענס אויף רעליגיעזע הצטרכות'ן; מיר האבען געהאלפען בויען די פוילישע אינדוסטריע, די פוילישע שטעדט, מיר האבען אוועקגעשטעלט דעם פוילישען האנדעל, מיר האבען א חלק אין דער ערפינדערישער זייט פון דער ציוויליזאציע און מיר האבען נאך אלץ נישט זוכה געווען צו זעהן כאטש איין יודישען באהן בעאמטען. כאטש איין יודישען פאסט-בעאמטען; אונזערע ברידער און שוועסטער האבען פערגאסען בלוט אויף פוילענס שלאכט-פעלדער פאר פוילענס פרייהייט און געהאלפען שמידען די פוילישע קולטור און וויסענשאפט און צום סוף טרייבט מען אונזערע סטודענטען מיט גומענע שטעקענס און אייזערנע הענטשקעס פון די אוניווערזיטעטען און מ'פערגינט אונז נישט די בלויזע לשמה-וויסענשאפט. לשמה דערפאר, ווייל סיי ווי האבען יודען נישט וואס צו טוהן מיט די דיפלאמען דא.

פרעגען מיר: וואוהין פיהרט דער דאזיגער וועג? וואס קען פארט זיין פון אזא מורא'דיגען, שווינדלדיגען גאלאפ?

ש. כ.

מיין שרעק פאר דעם „ענדעק"-שלום ברוך

דערצעהלט פון א דערשראקענעם יוד

איי, הערט איהר. רבותי, האב איך עס געהאט א וואך! איי האב איך עס איבערגעלעבט טויט-שרעק! ווען איך בין א יודענע וואלט איך זיכער בעקומען א „נאפאד"... נאך גוט, וואס איך בין בטבע א געזונדער מאנספערשוין.

מיין צו זאגען: געזונד. קיין גאנץ געזונדער בין איך אפילו נישט. דאקטוירים רעדען מיר אפילו איין, אז ביי מיר פייפט אין לונג, און, אז דאס הארץ איז ביי מיר אביסעל „ראשעזשעט", אנדערע זאגען, אז איך האב א צעשפאלטענעם מאגען מיט א „פאוויענקשאנע" לעבער. זיי הייסען מיך שלינגען פילען און עסען „פאחיטאזשע", נאר ווער הערט זיי? ווען איך זאל פאלגען, וואס דאקטוירים זאגען, וואלט איך לאנג שוין געווען אן „אביוואטעל" פון דער ראיעץ רעזידענץ...

איין גליק האב איך. וואס איך בין א „געזונטער" מאנספערשוין. ווען נישט וואלט איך גיכער געשטארבען פון שרעק...

און אלץ צוליב וואס? אלץ צוליב די סטודענטען ימח שמם! אלץ צוליב די ענדעקעס—א מהומה זאל אויף זיי קומען—טאטע זיסער,

אנגעהויבען האט עס זיך דעם היינטיגען שבת; איך קום אהיים פון דער שוהל נישט געדאווענטערהייט, ווייל די שוהל איז געווען געשלאסען. זאגט צו מיר מיין בנ'אק: טאטעשי גיכער, מאך הייגט בקיצור, איך דארף געהן אין דער גאס אריין.

— וואס איז דאס היינט אויף דיר אזא איילעניש?—פרעג איך מיין בנ'אק —שוין ווידער אויף א מעטש? והשנית, ווער געהט עס היינט אין דער גאס אריין? דו ווייסט נישט, אז די סטודענטען גרייטען זיך היינט אויף א „וויטטאמפ"?

— אט, טאקע דערפאר — ענטפערט מיר מיין בנ'אק - מוז איך געהען אין דער גאס אריין. וואס מיינט דער טאטעשי—שטעלט ער זיך אוועק אין א נאפאלעאן פאזע—אז היינט זענען די אמאליגע צייטען, ווען דער יוד האט אונטערגעשטעלט די פלייצעס פאר יעדען שארלאטאן, און פון יעדען אויסוואורף זיך געלאזט שפייען אין פנים? היינט זענען דא גלייכע יודען מיט ברייטע פלייצעס און מיט פעסטע, מוסקולירטע ידים. די אמאליגע צייטען פון „הקול קול יעקב והידים ידי עשו" זענען שוין אוועק. היינטיגע יודען האבען „ידים" וואס זענען צו יעדע מינוט גרייט צו פערטיידיגען דעם יודישען כבוד און די יודישע רעכט. די צייטען פון וויינען און תהילים-זאגען געהערען שוין צו דער פערגאנגענהייט — גענוג פחדנות — די ידים האבען דאס ווארט!...

נאך דער „לעקציע" האט מיין בנ'אק זיך געזעגענט והילד איננו.

— און וואו גיהסטו הערשעלע?—פרעג איך מיין יונגסטען תכשיט.

— איך דיי— האט ער געענטפערט— ווי אלע מיינע כאלעדען דייען. טאטעשי ווייסט נישט." אז די כולידאנעס ווילען מאכען עקצעסען אויף יודישע אסאדעמיקערס! איך, בערעלע. מאטעלע, משה'לע, לייבעלע און דאדעלע -- אלע שטארטע דייען היינט אין די דאס אריין. זאל נאר איין הולידאן מאכען איין עקצעס, עלען, מיר זיי פערטיפען — איי עלען מיר כיפען! אט אזוי, אט אזוי... אט אזוי...

דא האט דער קליינער „העלד" גענומען בעווייזען ווי אזוי ער וועט קיפען. פערשטעהט זיך, אז פון דער שטוב איז איז נישט געבליבען קיין איין גאנץ גלאז, קיין איין גאנצער טעלער. ער האט געבושעוועט און געקאפעט, בעת מעשה זענען אלע געווען כוליגאנעס. דער שפיגעל פון דער גארדעראבע-שאנק איז געווען א „כוליגאן", און מיט איין זעץ האט ער דעם שפיגעל צוכראסקעט אויף שטיקלעך, דער צווייטער „כוליגאן" איז געווען די לאמפ. ס'יום טוב'דיגע געפעס, און כאמער האב איך איך איהם געוואלט איינהאלטען, בין איך אליין אויך אליין געווען א „כוליגאן".

דאס איז געווען פערגאנגענעם שבת. אבער דאס ריכטיגע איז ערשט געווען מיט א טאג שפעטער — זונטאג הייסט עס;

דעם זונטאגדיגען טאג וועל איך געדענקען ווי לאנג איך וועל לעבען.

זונטאג אינדערפריה האב איך אין א געשעפטליכען ענין. געדארפט פאהרען קיין ווארשא. דערזעהט מיין ווייב, אז

חלוקי דעות ארום די נייע פעראָרדנונג וועגען די יודישע קהלות.

אין פאַריגען נומער האָבען מיר געדרוקט א ארטיקעל וואָס בעקעמפט די שטעלונג פון ה' האָרטגלאַס און שטעלט זיך אַקעגען זיין הסכמה צו דער נייער פעראָרדנונג. יעצט גיבען מיר א צווייט אַרטיקעל, וואָס גיעט געוויסערמאַסען גערעכט דעם ה' האָרטגלאַס. דאָס אַרטיקעל לייענען מיר אין ווילנער „אָוונד-קוריער“.

„אז ס'איז נויטיג פון צייט צו צייט א קהלות-צוזאַמענפאָהר, פונקט ווי עס קומען פאַר יעדעס יאָהר צוזאַמענפאָהרען פון די שטאַרטישע זעלבסט-פערוואַלטונגען, וועגען דעם קענען ניט זיין קיין צוויי מיינונגען.

די קהלות רופען ארויס צום לעבען פיל אָנגעווייטאָגטע פראַגען, זיי קומען אין צוזאַמענשטויס מיט פיל פאַקטען פון אַלגעמיין יודישען און אַלגעמיין פאָליטיש-עקאָנאָמישען לעבען, וועלכע שטייגען אריבער פון די ראַמען פון לאָקאַלען כאַראַקטער. זיי פאָדערען א נייע לעזונג אין אַלגעמיינעם לאַנד-מאַסשטאַב און א ישוב הדעת פון אַלע קהלות אין פוילען, אָפט זענען דאָס פראַגען וואָס זענען ניט אָנגעהערט צו דער, אָדער יענער אָרטיגער קהלה בעזונדער. נאָר צום גאַנצען ענין יודישער זעלבסט-פערוואַלטונג.

אָט למשל אַזאַ ענין, ווי דער פּאַראַגראַף 20 פון קהלות סטאַטוט אין וועלכען ס'האַנדעלט זיך וועגען דאָס רעכט פון די קהלות אויסצושליסען קהלה-מיטגלידער אויב זיי ענטשפּרעכען ניט אַזאַ און אַזאַ פונקט פון די קהלה-תקנות (רעליגיעזיטעט, כשרות וכדומה).

אָדער, למשל, דער לעצטער אָקולניק פון מיניסטעריום, וועלכער רעגולירט די נאָרמע פון עטאַט, קרקעות און שחיטה.

דאָס זענען אַלץ ענינים, וועלכע זענען נוגע גרונד-יסודות פון די קהלות אין אַלגעמיין, אומאָפּהענגיק צי מען איז מיט דעם, אָדער יענעם פונקט פון די קהלה-רעגולאַמינט יאָ מסכים, צי ניט מסכים.

אויב למשל אונזערע רעליגיעזע קהלות זענען דוקא צופרידען פון פּאַראַגראַף 20, וועלכער גיט גיי א ברייטע אומבעגרענצטע רעכט אויסצושליסען פריידענקענדיגע וכדומה, זענען זיי דערפאַר ניט צופרידען מיט'ן נייעם אָקולניק, וועלכער נעמט אָפּ ביי זיי די ברייטע אומבעגרענצטע רעכט צו נעמען פאַר עטאַט, קרקעות און שחיטה לויט זייער אייגענעם איינזעהן און פיהרט איין א פעסטגעשטעלטע טאַקסע פאַר קרקעות און שחיטה לויט זייער אייגענעם איינזעהן, און פיהרט איין א פעסטגעשטעלטע טאַקסע פאַר קרקעות און שחיטה און א נאָרמע לויט וועלכער ס'זאָלען געמאָסטען ווערען דער עטאַט.

אויפ'ן נאָהנטסטען קהלות-צוזאַמענפאָהר וועט דעריבער הערשען א טענדענץ צו בעקעמפען דעם נייעם אָקולניק פון מיניסטער און אויסווירקען, אַז ער זאָל ווערען אָבגעשאַפט. קלאָר גערעדט, אויסווירקען, אַז די קהלות זאָל דערלויבט זיין צו העכערען די טאַקסעס פאַר קרקעות און שחיטה און צו העכערען דעם עטאַט לויט זייער אייגענעם איינזעהן.

אודאי קלאַפּט דער לעצטער אָקולניק פון מיניסטעריום איבער די קאַסעס פון די קהלות. אין די אינטערעסען פון די קהלות וואָלט געוויס זיין בעסער, אַז מען זאָל זיי לאָזען נעמען עטאַט, ווי אויך פאַר קרקעות און שחיטה וואָס מעהר. די קהלות זענען דאָך אָבער סוף כל סוף ניט אויסגעקעמפּט געוואָרען צוליב דעם זיי זאָלען קענען רייסען ביים קהלה-מיטגליד וואָס מעהר הכנסה. די אומגערעכטיגקייט איז גענוג גרויס, וואָס מען האָט אונז בכלל אָנגעוואָרפען קהלות, וועלכע מיר מוזען אַליין אויסהאַלטען, ווען לויט'ן יושר וואָלטען זיי געדאַרפט דורכאויס ווערען אויסגעהאַלטען אויפ'ן חשבון פון דער מלוכה. די אומגערעכטיגקייט איז גענוג גרויס, וואָס ניט גענוגענדיג פון די קהלות וואָס א האָהר איז ווערטה פאַר קולטור-ענינים מוזען צאָהלען עטאַט אויך אונזערע, וועלכע האָבען קולטור-בעדערפענישען און קולטור-אינטערעסען, די אומגערעכטיגקייט זאָגען מיר, איז גענוג גרויס, ווייל די רעליגיעזע הצטרכות'ן זענען תמיד אויסגעהאַלטען געוואָרען פון די רעליגיעזע יודען כיי ווי אָהן די קהלות און אָהן עטאַט און איצט אוז די לאַגע אַזאַ, אַז אפילו ניט רעליגיעזע זענען געצוואונגען אויסצוהאַלטען דוקא רעליגיעזע הצטרכות'ן.

אָט פון דעם שטאַנדפונקט ארויס ליגט דוקא ניט אין די אינטערעסען פון דער יודישער דעמאָקראַטיע, אַז די קהלות זאָל קענען רייסען עטאַט וכדומה, וויפיל זייער האַרץ געלוסט. אין דעם פרט איז גראָד יאָ געווינשען, אַז די קהלות זאָלען האָבען איבער זיך א קאָנטראָל. ווי באַלד זיי אַליין זענען להלוטין ניט גענייגט צו האַמעווען די איינענע אַפּעטיטען. די קהלות טאָרען ניט דינען אַלס א קרעמעל צו רייסען וואָס מעהר עטאַט, ביי דעם אַזוי אויך בעיעוולה'טען שטייער-צאָהלער, די קהלות טאָרען נישט פערוואַנדעלט ווערען אין א פּריוואַטער אונטערנעמונג ביי וועמען די קעשענע-אינטערעסען זענען בילכער פון די כלל-אינטערעסען, די קהלות טאָרען נישט שטעהן אויף דער פלאַך, אַז די בעפעלקערונג איז פאַר זיי און ניט זיי זענען פאַר דער בעפעלקערונג, אויב נאָר די קהלות ווילען אין דער ווירקליכקייט האָבען די סימפּאַטיע פון דער יודישער בעפעלקערונג.“

א. י.

איך גרייט מיך אין וועג אריין. האָט זיך מיר גענומען בענקען: משה בער, געדענק אין גאָט. אין אַזאַ צייט לאָזט דו זיך אין דער וועלט אריין? ביי אונזערע „ראַזרוכעס“ פאָהרט מען אוועק פון דער היים? וואָס וועסטו טון, אז ס'וועט דיך „פּאַטשאַפּיען“ א סטודענט אויפ'ן וועג?... פאָלג מיך משה בער,—האָט זי זיך ביי מיר נעבעכען-לעג אָפּ די נסיעה, אז די סטודענטען וועלען זיך „אויספאַקאַיען“ וועסטו פאָהרען וואו דו וועסט וועלען.

מיין ווייבס רייד זענען מיר געגאַנגען אין קאָפּ אריין. וואָס וועל איך טאַקע טון. אז ס'וועט מיך „פּאַטשאַפּיען“ א סטודענט? ווי לאָזט מען זיך טאַקע ארויס אין דער וועלט אריין אין אַזאַ „ראַזרוכע“?— מ'איז דאָך איינגעשטעלט מיט'ן לעבען. האָב איך מיך אָבער דערמאַנט אין מיין בנ'אָקס לעקציע. אז היינט זענען אַנדערע צייטען, מ'דאַרף נישט אונטערשטעלען די פּלייצעס פאַר יעדען שאַרלאַטאַן. מען דאַרף זיך נישט לאָזען פון יעדען אויסוואורף שפּייען אין פּנים. בפרט נאָר אַזאַ געזונדער מאַנספּערשוין ווי איך, האָב איך נישט געטראַכט. איינגעפּאַקט דאָס געוועהר— דעם טלית און תפילין—הייסט עס. געזעגענט זיך מיט מיין ווייב און קינדער און אוועק צו דער באַהן.

צום גליק בין איך אריין אין א לעדיגען וואַגאָן. האָב איך זיך ברייט צולעגט מיט מיין באַגאַזש, און האָב געדאַנקט השי"ת וואָס איך בין אַליין אין וואַגאָן. וואָס עס פאָהרען נישט נאָך יודען. ס'וועט מיך נישט פרעגען צו וואָס איך פאָהר, וועגען וואָס איך פאָהר, און וואוהין איך פאָהר. מ'וועט נישט רעדען וועגען פּאָליטיק און וועגען די היינטיגע פּאָליטיק און וועגען די היינטיגע געשעפטען, מ'וועט נישט הערען זיפצען און קרעכצען—געלויבט השי"ת אז איך פאָהר אַליין,

נאָר, אז ס'איז נישט בעשערט, העלפט נישט קיין חכמות. אז ס'איז מיר בעשערט געווען, אז איך זאָל האָבען שרעק און האַרצקלאַפּעניש קומט עס אין וואַגאָן אריין.

געווען איז עס אין דעמבלין, קומט אריין אין מיין וואַגאָן אריין א פּאַרשוין מיט א טעקע, מילא א טעקע ווי א טעקע, וועלכער יוד איז עס היינטיגע צייטען נישט געוואוינט צו א טעקע? מיר זעהען דאָך די „טעקעס“ גאַנצע טעג, אין אָבער די מעשה, וואָס א חוץ דער טעקע. האָט ער אויך געטראָגען א גראָבען שטעקען. דערזעהענדיג דעם „מקל“ איז מיר פינסטער געוואָרען פאַר די אויגען — עפּיס איז מיר דער „מקל“ נישט געפעלען געוואָרען. וועגען די דאָזיגע שטעקענס האָב איך געלייענט אין די צייטונגען, אַז זיי האָבען א טבע צו קריכען אויף די יודישע פּלייצעס...

דער פּאַרשוין מאַכט זיך „וויגאָדנע“, טוט אויס דעם פעלץ, דעם קאַפּעלוש, און שלים שלימזל זעצט ער זיך אוועק פונקט געגענאיבער מיר, גיט מיך א מעסט אָב פון קאָפּ ביז פיס און ציהט ארויס א צייטונג פון דער טאַש, און וואָסערע צייטונג, מיינט איהר האָט ער ארויסגענומען? — א „גאַזעטאַ וואַרשאַווסקאַ“

— שויז, איצט איז די מעשה פערטיג — האָב איך מיר געטראַכט. א פּערשוין מיט דער טעקע, מיט א „מקל“ וואָס האָט ליב צו קריכען אויף יודישע פּלייצעס, מיט א „גאַזעטאַ וואַרשאַווסקאַ“, צי מעג איך שוין בעצייטענס אָנהויבען אָבזאָגען ווידוי...

דאָס האַרץ האָט גענומען מיר קלאַפּען ווי ביי א גזלן, די לונג האָט מיר גענומען פייפען ווי א פאַבריק-סירענע ביי א שרפה. דאָס האַרץ האָט זיך גענומען וואָרפען, ווי עס וואָלט געוואָלט מאַכען פּליטה פון האַרץ קאַסטען ארויס. כ'האָב געפיהלט, אז די לעבער וואַקסט פון מינוט, און ווען איך בין א יודענע, וואָלט איך באַלד בעקומען א „נאַפּאַד“ נאָך גוט וואָס איך בין א געזונטער מאַנספּערשוין...

איך האָב געזוכט אַנ'אָרט וואו צו אַנטלויפען, אָבער וואו לויפט מען, אז דער צוג לויפט ווי שדים וואָלטען איהם געיאָגט. איך זיץ און שוואַרצע רעדער לויפען מיר פאַר די אויגען. איצט דערמאָן איך זיך אין מיין ווייב, ווי זי האָט זיך ביי מיר געבעטען ווי ביי א גזלן... משה בער, וואָס וועסטו טון, אז ס'וועט דיך פּאַטשעפּיען א סטודענט? און ווי זי וואָלט דערביי געשטאַנען, אז אַמחבל מיט אַזאַ „מקל“ און

ווי פערדינען יודען אין ראדאם.

וואס זאגט א פוטער-קירזשנער?

מיין שמועס מיט'ן פוטער-קירזשנער האלט איך פאר בעזונדערס אקטועל. ס'איז דאך איצט לויט'ן וועטער דער הויפט-סעזאהן, און כ'האב גערעכענט, אז עס וועט מיר נישט אזוי גרינג אנגעקומען אין בריק פון סעזאהן אבצורייסען א פוטער-קירזשנער פון דער ארבייט, כדי זיך מיט איהם אויספיהרליך דורכצורעדען וועגען דער לאגע אין זייער פאך.

ארויסגעוויזען האט זיך גאר אנדערש.

אויף מיין ערשטער פראגע, וואס איך האב נאר געשטעלט, האב איך בעקומען אנ'ענטפער אז ס'איז בכלל גישטא קיין ארבייט, און מען שטעהט איינפאך ליידיג.

דאס איז דער ערשטער פאל — ערקלערט מיר דער קירזשנער — וואס אין אונזער פאך זאל אין סאמע סעזאהן נישט זיין קיין ארבייט, און דערפון איז זיך שוין גאנץ לייכט צו מאכען א בעגריף וועגען דער שארפקייט פון קריזיס.

פון גבירים, וואס זאלען זיך לאזען מאכען פוטער'ס איז שוין אבגערעדט מען זעהט גאר אזעלכע נישט אן, פערשווינדען געווארען; ביי איינעם האט געטראפען, איז א גביר, וועלכער וויל אנהאלטען פאסאן האט געבראכט איבערמאכען און צופראווען א ביסעל זיין פרוי'ס א פאקענעם מאנטעל. ליגט שוין דער מאנטעל א פאר וואכען, ווייל יענער האט נישט מיט וואס צו צוקויפען א פאר פעלעכלעך, וואס דארפען קאסטען א צוואנציג, דרייסיג גילדען. פון וועמען קאן מען-זשע שפעט פערדיענען? פון א מיידעל, וואס קלויבט גראשען צו גראשען, ביז זי קויפט א פאר פעלעכלעך צו 8 גילדען, וואס קלעקט נישט אויף קיין קראגען, און זי וויל מען זאל איהר דערפון מאכען שיער נישט א גאנצען פוטער? פערשטעהט איהר דאך, וואס מען קען שוין האבען פון אזעלכע קונדען.

— די ארבייט וועט זיך וואהרשיינליך פערבעסערען. עס וועט זיך שטעלען דער אמת'ער ווינטער, ס'וועט ארויספאלען א שניי.

— דא ליגט א גרויסער טעות, אונזער סעזאהן איז אלץ איידער דער שניי פאלט ארויס; אז עס ליגט שוין דער שניי איבער'ן גאס מעג מען שוין פון ארבייט פערגעסען, און אויב עס איז איצט קיין ארבייט גישטא, איז עס א ביטערער בעווייז, אז קיין ארבייט וועט שוין נישט זיין.

א רעסטאראן איז א גאנץ עלעגאנט אונטערנעהמונג; אלץ גלאנצט דארט פון ריינקייט און ארדנונג. אפילו די מאניערען פון די וואס בעדיענען מוזען זיין פיינע, איידעלע, מיט שמייכעל, ווייל עס געהט אריין אין פראגראם פון געשעפט. דאס געשעפט פאדערט אזוי — אין דער אמת'ען איז אבער גאנץ ביטער.

— וואס איז די איינענטליכע סבה וואס אין רעסטאראנען איז איצט נישט גוט? — שטעל איך א פראגע, און איך פרוב פערענטפערען מיט'ן בעקאנטען ענטפער „קריזיס".

— סבות זענען פערהאן נישט איינע נאטירליך איז דער עיקר סבה דער קריזיס, און האט ערנער, דער קריזיס ווירקט דא אנדערש; טאמער האבען צוליב'ן קריזיס זיך געוואוינט צו היימישע מיטאגען. פערשטעהט זיך, אז דאס נעמט צו די קונדען, וועלכע געהען ביי היינטיגער צייט עסען אנ'ערנסטען מיטאג; פאר א ביליגערן פרייז זון מיטאג קען מען נאך ביי די היימישע מיטאגען נאכ'ן מיטאג זיך צו שפאר'ען אביסעל, דאס וואס אנ'עפענטליכער רעסטאראן איז נישט ביכולת צוצוגעבן; אדער למשל איינעם גלוסט זיך מארגען אויף מיטאג צו האבען דאס און דאס, א גענוגענד עסען מאכל. קען א רעסטאראן קאכען פאר איין פערזאן? מען קאכט א גאנצען גאנג מיטאגען; און, אז איך למשל ווייזט אן אויף זיך דער רעסטאראטאר מיט וועלכען איך שפייז — האב מיינע וואינזשארען, וואס עסען שוין ביי מיר פיעל יאהרען, אז אנשטאט וואס אזא איינער פלעגט זיך אמאל פערגינען א מיטאג פאר 3 צו 4 גילדען, עסט ער היינט א מיטאג פון 1,60 זל. און דערביי גיעט ער מיר צו פערשטעהען, אז ער האט גאך אזוי פיעל אין ראדאם נישט פערדיענען; מען לייזט א טאג איצט כומט, וואס איז קלענער ווי די הוצאות פאר'ן לאקאל אליין.

קריזיס, היימישע מיטאגען, קאנקורענץ דאס זענען די זאכען, וואס גייען צו דעם באדען אונטער די פיס און עס דראהט איינפאך ליקווידאציע

פ

דער נאהנסטער געשפרעך וועט זיין מיט א האלץ-הענדלער און א שניידער.

Biuro Prośb i Podań
p. f. „PROLITEX"
RADOM, WAŁOWA 5, oficyna 1-sze piętro.
ZAŁATWIA:
Sprawy paszportowe
Mieszkaniowe
Wszelkie Tłomaczenie
i inne.
Redaguje Podania:
Do Władz Sądowych
Skarbowych
Administracyjnych
i Wojskowych.
Windykacje należności w całej Polsce.
Informacje o zdolności kredytowej
Przepisywanie na maszynach.
Biuro czynne: od godz. 9-ej rano do 7-ej wieczór.

מיט א „גאזעטא ווארשאווסקא" צו — וואס טוט מען, וואסערע עצה גיט מען זיך? אפשר שרייען? אפשר מאכען א געוואלד? פארוואס זאל איך שרייען. פארוואס? ער טוט דען מיר עפיס שלעכטס? ער קוקט דאך אפילו נישט אויפ'מיר? איי, ער האט א „מקל" און לייענט א „גאזעטא ווארשאווסקא"? זאל ער לייענען אויפצוצעגדיג — וועמען ארט עס, וועמען?

אז ס'ארט מיך ווידער נישט, טא פארוואס האקט מיר א צאהן אין א צאהן? פארוואס פליהען מיר שווארצע רעדער פאר די אויגען? פארוואס זעצט מיר דאס הארץ, און פארוואס וואקסט מיר די לעבער פון מינוט צו מינוט? איך בין דאך עפעס א „געזונדטער" מאנספערשוין? ס'איז דאך היינט א וועלט, וואס יודען טארען נישט ציטערען פאר יעדען אויסוואורף!...

איך האב מיך געפרובט בערוהיגען, אבער דא נעמט דער פארשוין ארויס א פען-מעסערעל פון דער קעשענע.

— שוין, איצט מעג איך מיך אפנזעגענען — האב איך מיר געטראכט — א מעסערעל אויך, איז דאך שוין דער קאמפלעט פערטיג...

דער פערשוין נעהמט דאן ארויס אנ'עפעל, שיילט איהם אפ, און שניידט זיך שטיקלעך אין מויל אריין.

— דאס איז אלעס אויף פוץ - - האב איך מיר געטראכט. דאס מאכט ער אלץ דעם אנשטעל. ער מיינט נישט דעם עפעל. דאס פרובט ער מסתמא דאס מעסער, צי עס שניידט גוט.

אבער איין זאך, האב איך נישט געקענט פערשטעהען; א גוי אנ'ענדעק, וואס לייענט די „גאזעטא ווארשאווסקא" מיט אזא עכט יודישע נאז — אנ'אמת'ע קוגעל-נאז, און ווי קומט צו אנ'ענרעק וואספלעך אויף די נאז — א גוי מיט וואספלעך אויף די נאז — ס'ערשטע וואס איך זעה.

אבער וואס טויג מיר די אלע פילאזאפיעס? א „שטעקען", וואס האט ליב צו קריכען אויף יודישע פלייצעס האט ער? א „גאזעטא ווארשאווסקא" לייענט ער? א מעסער האט ער אויך? און איך בין מיט איהם אליין — איך פיהל, אז אט, אט, פליהט מיר די נשמה ארויס פון שרעק.

ווי איך כראכט אזוי וועגען מיין ווייב, וואס וועט בלייבען אנ'אלמנה, און וועגען מיינע קינדער, וואס וועלען בלייבען יתומים, ווי איך טראכט אזוי, עפענט זיך די טהיר, און עס קומט אריין א יוד.

דערזעהענדיג דעם יוד, האב איך געזעהען משיח'ן. ווי זאגט איהר: צווייי אין דאך נישט איינער. איך האב דעם יוד געבעטען זיצען געבען מיר.

גאר דא איז געשעהען עפעס אנצלטעס, פארוואס איך האב מיך שפעטער געשעהמט פאר מיר אליין — הערט וואס ס'איז געשעהען;

ווי דער יוד האט זיך אוועקגעזעצט נעבען מיר און גיט א קוק אויף דעם ענדעק, וואס לייענט די „גאזעטא ווארשאווסקא", גיט ער א קלאפ אויף דער פלייצע: — שלום עליכם ר' שלום ברוך! וואס הערט מען ר' שלום ברוך?

— עליכם-שלום — האט דער „ענדעק" אוועקגעלעגט די „גאזעטא ווארשאווסקא" — וואס הערט מען ביי אייך — האט דער „ענדעק" געפרעגט אין א פראסטען יודישען יודיש.

— הא? וואס איז דאס? — א יוד?

— האב איך לייכטער אפגעזיפצט, און וואס איז דער „מקל" און וואס בעדייט די „גאזעטא ווארשאווסקא"?

— איהר זאלט מיר געזונד זיין

— האב איך געפרעגט דעם „ענדעק" שלום ברוך — ווי געהט עס א יוד היינטיגע צייטען מיט אזא שטעקען, און ווי קומט עס א יוד זאל לייענען די „גאזעטא ווארשאווסקא"?

— גאר פשוט — האט דער „ענדעק" שלום ברוך געענטפערט — היינטיגע צייטען, אז א יודעל פאהרט אויף דער באהן, דארף ער זיין „פארזיכטיג"

— זאלען זיי מיינען, אז איך בין אויך פון „נאשע"...

געגלויבט השי"ת, וואס איך בין אבגעקומען מיט בלויז שרעק, און וואס דער „ענדעק" האט געהייסען — שלום-ברוך....

י. [illegible]

מ. קאר.

פאר'ן בית-דין של מעלה

א פאלק'ס-מעשה'לע

4

און דער שידלאווצער האט ווייטער דערצעהלט:

זענען געקומען די אלע עופות און בהמות און גע'טענה'ט פאר'ן בית דין של מעלה:

מיר רופען דעם מרא-דאתרא פון דער שטאט, וואס האט גע'פסקענט, אז ר' דוד'לס שחיטה איז נבלה וטריפה, זאל ער אויפווייזען צי דאס איז אמת. ער האט אויף אונז געמאכט א שם רע און ער האט אונז אומשולדיג טריפה געמאכט. צווישען אונז געפינען זיך א סך גלגולים, וואס ברויכען א תיקון און נאך דעם רב'ס פסק קומט אויס, אז מיר זאלען צוריק אריינפאלען אין שאול תחתית אריין. מיר רופען איהם און זיינע צוויי מיטהעלפער, די ראשי הקהל ר' זלמן און ר' קאפעל זיי זאלען זיך שטעלען מיט אונז צום משפט דא פאר אייך.

אויסערדעם — האט דער שידלאווצער ווייטער דערצעהלט — זענען געקומען די טרעהרען פון אלמנות און יתומים, וועמען ר' דוד'ל פלעגט שפייזען און זיי האבען געפרעגט כביכול: צי אזוי איז דער יושר, אוועקצונעמען פאר גארנישט דאס ברויט ביי אן'אומשולדיגען יוד, וואס האט זיך געפיילט מיט זיין ביסען?

איך, הקטן נתן דוד פון שידלאווצע האב דאס דערהערט און האב מיך איינגעשטעלט צו בעטען רחמים פאר די דאזיגע יודען. אבער ס'איז שוין געווען שפעט. כ'האב בלויז געזראנשעט אויסצופועלען מיט גרויס זכות אבות, אז דער עונש פון רב זאל זיין, ער זאל מגלגול ווערען אין אן אקס און זיין תיקון זאל זיין, וואס ר' דוד'ל שוחט וועט מאכען איבער איהם א ברכה און שחטען. ווייטער, זלמן און קאפעל, זאלען אזוי לאנג ארומבלאנקען אין עולם התהו, ביז די נשמה פון רב וועט נישט צוריק ארויף אין הימעל אריין א געריינגטע, און א געלייטערטע. איצט, קינדערלעך זייט וויסען, אז ר' דוד'ל איז נישט אבי-ווער און איהר האט געהאט א זכיה, וואס צווישען אייך האט גערודערט אייגער פון די ל"ו צדיקים. ער האט נישט געטארט נתגלה ווערען, אבער ער האט געמוזט, כדי צו ענטפלעקען די פאלשע דיינים און רבנים און, אזוי ווי ער האט אפגעטוהן דאס זייניגע, וועט ער שוין דא ביי אייך לעניגער נישט בלייבען און ער וועט מיטגעהן מיט מיר.

דער גאנצער עולם. וואס האט דאס אויסגעהערט, איז פארציטערט געווארען און זיך געקורטשעט און געטוליעט איינער צום צווייטען פאר פחד און אימה.

נאך שבת, ווען דער שידלאווצער האט זיך געקליבען אין וועג אריין, האט מען געזוכט א פוהר אפצושטעלען דעם רבין אהיים. אבער מ'האט אין ערגיץ נישט געקענט געפינען קיין פערד און וואגען, ווי אלץ וואלט אויף להכעיס פערשווינדען געווארען. אזוי האט עס אויסגעזעהן, אלע שטעטלדיגע בעלי עגלות זענען מיט א נאכט פריהער גערופען געווארען אין א גרויסען וואלד אריין אויף אפצופיהרען האלץ פון א גרויסער ליציטאציע. מ'ווארט און מ'ווארט און מ'זעהט נישט און מ'הערט נישט מען לויפט אקעגען אויף אלע וועגען, אפשר פאהרט עמיצער, אבער אלע וועגען זענען אזוי פוסט און שטיל, גלייך ווי דארט וואלט קיינמאהל קיין ישוב נישט געווען. פלוצלינג, מ'ווייסט נישט פון וואנען און ווי אזוי, און אין שטעטעל בעווייזט זיך א פויער מיט א פוהר געשפאנט אין צוויי הויכע ריזיגע פערד.

דער פויער איז טיף פערבאגעלט אין א לאנגע, ברייטע סוקמאנע, די צאפע אראפגערוקט ווייט איבער'ן שטערען, אז מ'זעהט צומאל דאס פנים נישט ארויס. אין האנד האלט דער פויער א לאנגע בייטש און שלאגט די פערד פחדים'דיג פון די פערד גיסט זיך שוים און זיי בריקעווען מיט'ן גאנצען כח. ערשט אוי'פן געשריי פון גאנצען שטעדטעל, אז ער זאל זיך אפשטעלען, האמעוועט דער פויער די לייצעס און בלייבט שטעהען אין מיטען מארק. פרעגט מען וואוהין ער פאהרט, ענטפערט ער: דא שידלאווצא...

גיט מען דעם פויער וויפיל ער וויל, אבי ער זאל אויפנעמען דעם רבי'ן. דער שידלאווצער נעמט מיט ר' דוד'ל שוחט און ביידע לאזען זיי זיך אין וועג אריין און דאס גאנצע שטעטעל בעגלייט זיי ביז א שטיק אויס'ן שטאט.

אז קיינער איז שוין נישטא, הייסט דער שידלאווצער דעם פויער פערקערעווען די פערד צום בית-עלמין און ער ווייזט מיט'ן פינגער:

— זעהסט, דוד'ל, דארט זענען דריי קברים אויפגעגראבען. די קברים פון רב און די צוויי פרנסים, ר' זלמן און ר' קאפעל. דעם רב'ס קבר איז שוין באלד פערשאטען, ווייל ער איז שוין געקומען צו זיין אייביגער רוה, נאר

אברהם מארעווסקי

צו זיין גאסטשפיל אין ראדאם.

אין די איצטיגע גראהע, וואכעדיגע טעג פון מאראלישע דעפרעסיע, הערשענדען כוליגאניזם און קולטורלאזיגקייט אין אלע קעמערלעך פון אונזער יודישען לעבען, ווען דער יודישער מאסען-מענש ווערט נערוועז אויפגעטרייסעלט פון די אלע צייטונג'ס-ידיעות, וואס דאס טאג-טעגליכע לעבען ברענגט אונז; אין א צייט פון פינסטערניש אויף דער יודישער גאס, אין אבסטינענץ צו אלעם וואס שטימט מיט א ביסעלע קולטור און קונסט, אין א צייט ווען די ווארשאווער קונסט-טעמפלען זענען מכבד דעם יודישען טעאטער-קאנסומענט מיט ערדציטערניש-פארשטעלונגען און זייגערלעך-פרעמיעס, אין אזא צייט איז די ידיעה פון קומען צו אונז פון איינעם פון די בעסטע און קולטורעלסטע יודישע קינסטלער, ווי א ליכטיגער זונען-שטראהל, וועלכער וועט א מאמענט בעלייכטען און אויפהייטערען אונזערע פערוואגעלטע נשמות.

עס איז א באמת דערפרעהענדער פאקט, אז דער גאניאלער יודישער קינסטלער אברהם מארעווסקי, דער מייסטער פון ווארט און בעשאפער פון אזוי פיעל פרעכטיגע קרעאציעס פון יודישען און אייראפעאישען דראמאטישען רעפערטואר, דער איינציגער וואס האט בעוואויגען און געצווינגען מיט זיין גרויסען טאלאנט הונדערטער טויזענטער מענשען פון פערשידענע גלויבענס און נאציעס, און אפילו אונזער יודישע ערטאדאקסיע איהם צו בעווינדערען אין זיין קונסט-ראל פון מיראפאלער צדיק אין אנסקי'ס דיבוק, וועמענס קרעאציע איז פערעוויגט געווארען אין זכרון פון די אלע, וואס האבען איהם געזעהן. דער געניאלער מארעווסקי קומט נאך אזא לאנגע ערווארטונג צו אונז אויף איין אוונד.

אברהם מארעווסקי איז אונז אויך בעקאנט פון זיינע קינסטלערישע דערגרייכונגען בעת זיינע אויפטריטען אין ווארשא אין די פיעסען „דער וואס קריגט פעטש" און אין „דאנטאנס טויט". און זייענדיג איצט אויף א טורנע איבער פוילען פאר זיין אפפאהר נאך אויסלאנד, מיידט נישט אויס אונזער ראדאם און וועט זיך נאר איין מאל בעווייזען אלס „רבי ד"ר זילבער" פון שלום אש.

נישט דא איז דאס ארט אין א בעגרענעצטער נאטיץ אויסצורעכענען אברהם מארעווסקיס גרויסע פערדינסטען פאר'ן בעסערען יודישען טעאטער בכלל. דאס וועט שוין דערמאנט ווערען אין דער צוקונפט אין א בעזונדער קאפיטעל דורך דעם היסטאריקער פון יודישען טעאטער-רענעסאנס פאר'ן XX יאהרהונדערט.

דעם שרייבער פון די שורות איז אברהם מארעווסקי גוט בעקאנט אלס קולטורעלער קעמפער פארן בעסערען יודישען טעאטער בעת זיין מיטארבעטען מיט איהם אוועקשטעלען אויף א געהעריגע הויך און קינסטלערישען ניווא דאס יודישע טעאטער אין קראקא וועלכעס איז דאמאלס געווען אונטער די לייטונג פון דער קראקאווער יודישער טעאטער געזעלשאפט. וויפיעל מיה, ברויזענדע ענערגיע און קראפט האט מארעווסקי דאמאלס נעאפפערט, קען נאר אפשאצען דער, וואס האט מיט איהם מיטגעארבייט ביים אויסבאטען פון יודישען טעאטער דאס פלאכע, נישטיגע אין באנאלע, און טאקי פאר זיין אונערמידליכע לאנג-יעהריגע ארבייט ביים ריינינגען דאס יודישע פערוויסטע קולטור און קונסט-פעלד סיי דורך דער פרעסע, און סיי מיט זיינע געלונגענע אינסצעניזאציעס, דעזשי און פערקעפערונג פון אונצעהליגע קרעאציעס קומט דיר פריינד מארעווסקי א הארציגען דאנק.

איך בין זיכער, אז דאס מאהל וועלען אלע אויסנוצען די זעלטענע געלעגענהייט צו זעהן מארעווסקי'ן נישט נאר אלע שיכטען פון ליבהאבער פון דער ריינער יודישער קונסט, דער ארבייטער, קרעמער און הענדלער, נאר אויך די יודישע אינטעליגענץ, וועלכע וועט דאסמאהל זיכער ברעכען איהר אינדיפערענטיזם צו דעם אלעמען וואס איז יודיש, און איבערצייגען זיך, אז אויך אויף יודיש קען מען שאפען, קינסטלעריש שפילען, קולטורעל בעצויבערען און בעפרידיגען די אלע סובטעלסטע פיינשמעקער פון אומות העולמ'סדיגע קולטור און קונסט און מארעווסקיס גאסטשפיל וועט פערוואנדעלט ווערען אין א יודישען קונסט יום-טוב און ווארימען קבלת-פנים אויף וועלכען דער קינסטלער מארעווסקי האט פערדיענט.

עמ—על.

די אנדערע צוויי ווארטען נאך, ביז מיר וועלען זיין אין שידלאָווצע.

ווען דער שידלאָווצער האט דאס געזאָגט, האבען די סערך געהירזשעט און געטאנצט און געשפרונגען אין דער לופטען. און דאס פויערל האט זיי געהאלטען פעסט ביים צוים און געשמייכעלט. ער האט באלד א פאָך געטאן מיט'ן בייטשעל און די פערד זענען געפלויגען פייל אויט'ן בויגען. אזוי אז נאך דעמזעלבען טאג צו בין השמשות זענען זיי אָנגעקומען קיין שידלאָווצע, וואס איז א געוועזען ה'הליך ווייט.

דאן האט ר' נתן דוד געזאָגט צום פויערל:

—געה, פיהר זיי צוריק פאר'ן בית-דין של-מעלה און זאג, אז איך, נתן דוד שידלאָווצער, האב בעפוילען, אז כ'איז געגנוג און זאלען די פערד שוין האבען מנוחה, ר' זלמן און ר' קאפעל זענען שוין אָפּגעקומען זייערע זינד און זייער גלגול האט זיך אויך שוין אויסגעלאָזט.

דער פויער מיט די צוויי פערד זענען תוכף, כהרף עין, נעלם געוואָרען. ר' דוד'ל שוחט האט דאס אלץ געזעהן און ער האט געציטערט פאר גרויס אימה ערשט דער שידלאָווצער האט איהם אָנגענומען ביים האנד און בּרוהיגט און איהם אריינגעפיהרט צו זיך אין שטוב, וואו ער האט פערבראַכט כל ימיו און צוזאמען מיט'ן שידלאָווצער עוסק געווען אין סתרי תורה און מיט זייערע תפלות אלע נאכט צו חצות האבען זיי געשטערט די זיילן פון דער וועלט, און נישט איינמאָל מציל געווען די יודען פון גזירות רעות.

ר' דוד'ל שוחט האט מעהר נישט געזעהן די ליכטיגע שיין פאר די אויגען ער איז געווען בעהאלטען אין לעצט צימערל פון שידלאָווצער רבי'ן, כדי די וועלט זאל מיך נישט דערוויסען פון איהם. ער איז געווען איינער פון די ל"ו און ער וואלט געמוזט נסתלק ווערען, אויב די וועלט וואלט זיך דערוואוסט פון איהם. און אזוי ווי דער שידלאָווצער האט איהם געברויכט צו האבען האט ער איהם בכונות אוועקגעפיהרט פון יענעם שטיבעל און ארויסגעלאָזט א קול, אז ר' דוד'ל איז ערגעץ פערשוואונדען און מ'ווייסט נישט, וואו ער איז אהינגעקומען, האבען אלע גערעכענט, אז ער האט זיך ערגעץ פערבאָרגען אין א הייל און מ'האט מעהר נישט געפרעגט וואו ער איז.

איידער דער שידלאָווצער צדיק איז געגאנגען נפטר ווערען, האט ער צונויפגערופען ר' דוד'ל און צו איהם געזאָגט: אנטלויף, דוד'ל, און זאל די וועלט ווייטער נישט וויסען, וואו דו ביזט, גיבט לויף ערגעץ אין וואלד אריין, דו מוזט נאך לעבען, ווייל גרויסע צרות גייען אויף יודען און דו מוזט זיי ראטעווען מיט דיינע תפלות, וואס נעמען אזוי גלייך אויס אין הימעל. אין א יאהר ארום וועלען מיר זיך זעהען אויף יענער וועלט און איך וועל דיך בעקענען מיט בית-דין של מעלה, וואס האט געמשפט דיין דין-תורה.

און טאקע אין לעצטען טאג פון זעלבען יאהר איז אויך דוד'ל שוחט נסתלק געווארען. ערגיץ אין א וויטען וואלד איז ער נפטר געוואָרען און מ'האט איהם געפינען איינגעוויקעלט אין א טלית.

סוף

טאג-בוך
פון א ראדאמער זעלבסטמערדער

מיין טאכטער איז בעהאנדעלט געווארען ביים דאָקטאָר און נאכמעהר ביי דער דאָקטאָרין ווי א אייגען קינד. מ'האט איהר דאָרט צוגעטיילט פון שענסטען און בעסטען. אָבער דאס האט איהר ווייניג בעפרידיגט. נישט געווען דער טאָג וואס זי זאל צו מיר נישט קומען און אָבזיצען ביי מיר שעה'ן גאנצע אין מיך ערבּוטיגען און אויפמונטערען צו א גייעם לעבען. עפּעס האט איהר געפייניגט א שלעכטער פאָדגעפיהל און זי האט פשוט געבעטען רחמים ביי מיר. איך זאל נישט מעהר טראכטען וועגען זעלבסטמאָרד, נאר זיך שטאַרקען און בעקומען צוריק א חשק צום לעבען. זי האט דאן געמאָהלען פאר מיר דאס לעבען אין די שענסטע פארבען און מיר פערזיכערט, אז ס'וועט מיר נאך גוט זיין און דאס לעבען וועט מיר פערגיטיגען פאר אלע עוולות וואס כ'האב געליטען.

איך האב איהר אויסגעהערט, אָבער מעהר נישט געגלויבט. איבּריגענס האב איך מעהר נישט פערלאנגט דאס לעבען זאל אויסבעטערען מיינע עוולות. דאס געפיהל פון סאטיספאקציע, פון פערגיטיגונג איז ביי מיר שוין געווען פערשטאָפּט און אויסגעלאָשען. ס'אין מיר נאר געווען א שרעקליך רחמנות, דאס הארץ איז מיר צעריסען געוואָרען קוקענדיג אויף די טרויעריגע אויגען פון דעם גאָאיוזען מיידעל וואס שטעהט ביי מיר און ציטערט איבער מיין לעבען. זי איז, ואָך א קינד, זי פערשטעהט נאך נישט מיין שיפּ מראָגעריע, ניין זי ווייסט נישט, זי פיהלט נישט, אז מעהר קיין פּלאַץ איז פאר מיר נישטא אין לעבען; אז אלץ איז פאר מיר פערלוירען און, אז אלע פערבינדונגס-פעדים מיט'ן לעבען זענען אָפּגעריסען. איך בין געווען רייך און נאכהער ארעם; כ'בין שוין געווען ווידער אמאָהל רייך און איצט האב שוין ווידער פערשפּיעלט. דאס געלד פערלוירען, די אייגענע פרוי האט מיך שוין אונצעהליגע מאָהל פערראַטען און מ'איז קבצנאָרס, ווייניג, וואס זי האט מיך בע'גנב'עט און רואינירט האט זי נאך מיך אויסגעשטעלט צו שאַנד און צו שפּאָט.

מיין טעכטער האט שוין איצט א סך געוויכט פון מיינע טרי-טראַגישע איבערלעבענישען, אָבער נישט אלעס האט זי געוויסט. געהן ווידער דערצעהלען איהר אלע הערליכע מעשים פון איהר מוטער האב איך נישט געקענט. כ'האב נישט געהאט קיין הארץ דערצו. ווי קאָן מען עפּעס אזוי נידריג בעשמוצען א מאמע אין די אויגען פון א אייגען קינד. ס'איז דאך פאָרט אייגען בלוט און פלייש, האב איך געשוויגען און אויסגעהערט איהרע תמימות'דיגע, איבערגעגעבענע רייד, וואס זענען געווען פול געבעט, פול מיט צאַרטע, גרענעצלאָזע ליבע צו מיר. זי איז איינמאָהל צוגעשטאנען צו מיר און געצווינגען מיך איך זאל איהר געבען א שבועה. אז איך וועל איבער זיך נישט בעגעהן קיין זעלבסטמאָרד. כייכען טרעהרען האט זי דאן פערגאָסען און נישט געוואָלט אָבטרעטען פון מיר ביידען איך וועל איהר צו-שווערען. איך האב איהר וועניגסטענס געמוזט געהען מיין עהרען-וואָרט און ערשט דאן האט זי זיך בערוהיגט. זי האט געהאט צוטרוי צו מיין וואָרט, בפרט צו א עהרען-וואָרט. זי האט אָבער פערגעסען, אז מיין עהרען-וואָרט איז שוין לאנג צוטרעטען געוואָרען. וואס ברויך מען דען מעהר ווי וועקסלען, וועלכע מיין אייגענע האנד האט אונטערגעשריבען און דאָך דאָך זענען זיי אלע געגאנגען צום פּראָטעסט און איך האב זיך אליין זייט דעמאָלסט געשטעמפּעלט און פערארורטיילט אלס גנב. הם דאס איז נישט מיין שולד געווען. מ'האט מיך אויך בע'גנב'עט. פרעמדע און אייגענע מענשען, אָבער דאס איז קיין תירוץ נישט. מיין געוויסען איז פאָרט נישט ריין און אין מיינע אויגען זעה איך אויס ווי דער גרעסטער פערברעכער. ניין, מיט קיין שום זאך קאָן מען נישט פערענטפערען, ווען מ'נעמט צו פרעמד געלד.

און ווען מיינען טאקי געקומען מיינע בעלי חובות און מיר פערקויפט דאס מעבעל פון שטוב, האב איך אויף זיי קיין שום פערדרוס נישט געהאט, כ'האב נאך אליין ציגעטראגען און וואס איז געבליבען אונטערזאגט, אז איך פארגעס, מיט א זעלבען... דערלאנגט אלע קאָסטבארע שמוב-חפצים. כ'האב גאָרנישט אויסבעהאלטען. כ'בין נאך געווען פיעל מיט שמחה, וואס כ'האב נאך עפּעס פערמאָגט, זאל זיין דאס לעצטע, וואס אָבצוגעבען. כ'האב אוועקגעגעבען דאס ביסעל געלד, וואס דער גוט-הארציגער דאָקטאָר האט מיר געגעבען בתור הלוואה. כ'האב פערקויפט מיין רייכע וואָהנונג און מיט דעם געלד האב איך אָבגעצאָהלט כאָטש א טייל די יעניגע בעלי-חובות ביי וועמען כ'האב דעם לעצטען גראָשען געבאָרגט.

נאָכדעם ווי מ'האט מיר אויסגעלעדיגט אַלץ פון שטוב און כ'האב אפילו די וואָהנונג פערקויפט, האט מיין טאָכטער שוין נישט געהאט וואו צו קומען. יאָ, ווי איז יעדען טאג געקומען אהין, וואו כ'האב געוואוינט, אָבער זי האט שוין דאן געטראָפען אנדערע מענשען וואָהנען דאָרט. זי האט זיך נישט געקאָנט צוגלויבען. סלפּגט זי דאָרט אנשטעהען אויף די טרעפּ גאנצע שעהען אין דער שפּעטער נאכט. ביז יענע מענשען האבען נישט געקאָנט צוזעהן און זי אריינגענומען צו זיך אויף צו איבּערנאכטיגען. נישט איינמאָהל איז דער דאָקטאָר מיט זיין פרוי אין קינדער געקומען צולויפען אין מיין אלטער וואָהנונג. נאָכדעם ווי זי איז אויף גאנצע נעכט פערלוירען געוואָרען, און איהר קוים צוריקגענומען צו זיך א היים.

אין יענע נעכט האב איך געוואנדערט א איינזאמער איבער די ווארשאָווער גאַסען און נישט איינמאָהל האט מיך פּאָליציי פערהאַלטען און איך האב גענעכטיגט אין די ווארשאווער ארעסט-הייזער.

איינמאָהל ווען איך האב אזוי געוואנדערט איבער ווארשא האט מיך פּלוצלינג בעגעגענט מיין פרוי, זי האט זיך צו מיר צוגעטשעפּעט, אז איך מוז איהר אָבגעבען איהר קינד, איהר טאָכטער; זי איז מיר נאָכגעגאנגען ווי א שאָטען און נישט געוואָלט אָפּטרעטען. נישט וועלענדיג ארויסרופען קיין גאסען-סקאנדאל בין איך מיט איהר אוועק צום דאָקטאָר און איהר ערקלערט, אז דאָ געפינט זי זיך און אויב יענע וויל האב איך גאָרנישט דאגעגען זי זאל געהען מיט איהר אָבער איך האב דערמיט נאך ערגער געמאכט. וועלענדיג אויסמייַדען איין אוואנטורע האב איך ערשט ארויסגערופען א פיעל גרעסערע. ווי נאר מיין טאָכטער האט דערהערט וועגען וואס ס'האנדעלט זיך האט זי אויפגעהויבען א גרויס געוואלד און ס'איז געוואָרען אזא מהומה

שבת איז געווען געשלאסען די שוהל, בית-המדרש און אלע אנדערע בתי-תפלות אין ראדאם.

די יודישע בעפעלקערונג האט צוויי טעג, שבת און זונטאג זיך ווייניג בעוויזען אין גאס. — דער עלטערער און יונגערער דור זענען מחולק צי האט די יודישע גמינע ריכטיג געהאנדעלט מיט איהר פעראָרדנונג צו שליסען די בתי-תפלות.

שוין דעם צווייטען שבת האט מען זיך געריכט אין ראדאם אויף עקסצעסען-אויפטריטען פון די גרינע שלייפלעך. נאך ווארשא, הלנא און אנדערע שטעדט איז מען אויך געווען אונרוהיג אין ראדאם.

נאך פאראכטאגען שבת האבען אין שטאדט קורסירט קלאנגען, אז די סטודענטישע כוליגאנעס קומען אויך אויף א גאסטראל קיין ראדאם. הגם מען איז אפגעקומען מיט בלויז קלאנגען אין פונדעסטוועגען געפאלען אויף די יודישע בעפעלקערונג א מורא און די בעוועגונג אין גאס יענעם שבת איז אין פערגלייך מיט אלע שבתים געווען זעהר א שוואכע. אפילו מיט אייניגע טעג שפעטער האט מען געקענט בעמערקען א דענערווירונג אין א שרעקענדיגע שטימונג צווישען די יודישע בעפעלקערונג. כמעט א גאנצע פארינע וואך האט מען אויסגעמיטען צו געהן שפעט ביינאכט.

ערשט ווען ס'איז אוועק א גאנצע וואך און ס'איז גארניכט געשעהן האט מען זיך פילקאס בערוהיגט און מ'האט בעטראכט די שרעק פון דער פאריגער וואך פאר אומזיסט, פאר נישט בעגרינדעט און אז יענע אלע קלאנגען זענען געווען נישט מעהר ווי הערסיעס.

פאראכטאגען פרייטאג אבער, ווען מ'האט שוין געהאט פערגעסען פון געפלאנטען ענדעק'ש סטודענטישען „וויסטעמפ" איז אין שטאדט בעקאנט געווארען א צווייטע נייעס. ס'איז געווען פרייטאג א זייגער איינס ווען איבער שטאדט האט זיך פערשפרייט בליץ שנעל א ידיעה, אז צומארגענס שבת און זונטאג ארדנען איין די היגע-ענדעקעס גאטעסדיענסטען צום אנדענקען נאכ'ן פערשטארבענעם סטודענט אין ווילנא, וואצלאווסקי.

אז די דאזיגע ידיעות האט יא געהאט א יסוד, האט בעוויזען דער בעזוך פון סטאראסטווע רעפערענט ה' בעטקער אין דער יודישער גמינע אין זעלבען פרייטאג. ה' בעטקער האט ערקלערט אז די מאכט וועט נישט דערלאזען צו קיין שום אונרוהען, דאך איז גלייכער אז, שבת און זונטאג זאלען זיך די יודען ווייניגער דרעהען אויפ'ן גאס.

אין צוזאמענהאנג דערמיט האט די די קהלה פאראָרדענט, אז אלע בתי-תפלות. אפילו די שטאדטישע שוהל און בית מדרש זאלען אום שבת זיין געשלאסען.

דער גמינע-וואשנע מאנרעלמאן איז תיכף אוועק אין אלע בתי-מדרשים און מודיע געווען דעם בעשלוס פון דער קהלה.

די דאזיגע ידיעה האט אויף אזוי פיעל געווירקט, אז שוין פרייטאג-צונאכט האט מען כמעט אין ערגיץ נישט געדאווענט בצבור.

די דאזיגע פאראָרדנונג פון דער יודישער קהלה האט אין שטאדט ארויסגערופען חלוקי דעות. איבעראל האט מען דיסקוטירט צי האט די גמינע ריכטיג געהאנדעלט. דער עלטערער דור האט מצדיק געווען את הדין, כאטש די זקנים פון ראדאם געדענקען נישט ווען מען זאל האבען אליין פערמאכט אלע בתי-תפלות. א גרויסער טייל פון עלטערען דור וואס האט נעהאלטען מיט דער גמינע האט מאטיווירט דערמיט, וואס פיקוח-נפש איז דוחה שבת. די עלטערע יודען האבען געלערענט א קל-וחומר: מה-דאך ווען ס'האנדעלט זיך וועגען פקוח-נפש מעג מען אפילו מחלל-שבת זיין, מכל-שכן דאווענען בצבור איז עס דאך אוודאי און אוודאי דוחה. מילא וועט קהל איין שבת נישט דאווענען בצבור און אבי ס'זאל חלילה קיין איין נפש מישראל ליידען. מה רעש, וואס קאן דא שאטען? די שוהל און דאס בית מדרש וועט דאס מאהל מוחל זיין אויף זייער כבוד. אדרבא, אין דער תורה, וואס שטעהט דארט אין ארון-קודש, שטעהט דאך בפירוש געשריבען „ושמרתם את נפשותיכם" אפילו די חז"ל זאגען דאך, אז יודען דארפען מקיים זיין דעם „אשרי אדם מפחד תמיד."

אזוי האבען די עלטערע יודען מיט פסוקים און ראיות פון דער תורה און חכמינו ז"ל בערעכטיגט די האנדלונג פון דער גמינע; דאגעגען אבער דער יונגערער דור האט נישט מסכים געווען מיט דער שטעלונג פון דער גמינע און בעטראכט איהר האנדלונג פאר צופיעל פחדנות. די יוגענד און אפילו דערוואקסענע, וואס געהערען צום נאציאנאלען לאגער און סתם וועלטליכע מענשען האבען געשטעלט א הארבע קשיא: היתכן? אז די ענדעקעס ווילען מאכען א „נאבאושענסטווא" אין דער קירכע מוזען מיר שליסען אונזערע שוהלען און בתי-תפלות? און פארוואס, אשר בכן זיי ווילען מאכען פאר א קדוש אזעלכען, וואס האט זיך בעטייליגט צוזאמען מיט די יעניגע סטודענטען, וואס זענען די ערשטע ארויס מיט געשלעג איבער די אומשולדיגע יודישע סטודענטען, וועלכע האבען קיינעם נישט געטוהן און נאר אלס בעפאלענע זיך פערטיידיגט? א חוץ דעם ווער ווייסט, ווער ס'האט וואצלאווסקי'ן אומגעברענגט? וויל ווער קאן דען פערזיכערען, אז וואצלאווסק איז נישט גע'הרג'עט געווארען פון די ענדעקישע כוליגאנעס, ווייל אפשר האט ער זיך גאר אנגענומען און געוואלט בעשיצען זיינע יודישע קאלעגען? וואס זענען מיר יודען שולדיג? צי ברויכען מיר דערפאר זיך איינסבעהאלטען פאר די ענדעקעס, אונזערע אייביגע שונאים, וואס טראכטען אויף אונז אויס אלע נישט געשטיצטע און נישט געפלויגענע בלבולים כדי אונז צו פערטיליגען?

אזוי האט גע'טענה'ט דער יונגערער דור, וועלכער האט פראטעסטירט געגען דער האנדלונג פון דער גמינע. דאס איז פחדנות און מען ווייזט נאר ארויס מיט'ן בעהאלטען זיך, ווי מיר וואלטען זיך געפיהלט שולדיג. ניין. ס'איז נישט געווען ריכטיג פון דער גמינע — האבען די יונגערע ראדאמער נישט געוואלט נאכגעבען — צו בעפעהלען שליסען די שוהל און די בתי-תפלות. דאס איז א פחיתת-הכבוד פאר יודען. דאס הייסט זיך ערנידריגט פאר א הייפעל שול-ונגלעך מיט א גרופע ענדעקישע אונטערהעצער. מיט זיי קאן זיך די מאכט אליין א עצה געבען און זי נויטיגט זיך נישט אין שליסען פון אונזערע שוהלען. מיט אזא טאקטיק, וואס די יודישע גמינע האט אנגענומען פערגרעסערט מען נאך מעהר די שרעק און מען ווארפט אריין די יודישע בעפעלקערונג אין א אונרוהיגע שטימונג און נים בלויז דאס, נאר מען ווייזט ארויס פאר די כוליגאנעס אונזער שוואכקייט, אונזער נישטיגקייט און אונבעהאלפענקייט, וואס פאר דער בלויזער פארע פון מויל דערשרעקען מיר זיך און מיר בעהאלטען זיך אויס, איבערלאזענדיג די שוהל, בית מדרש פערשלאסען, פערמאכט אום שבת, ווען יודען קומען זיך צונויף בלויז מתפלל צו זיין און נישט צו פיהרען קיין אגיטאציעס און העצע-אקציעס ניין. — האט דער יונגערער דור נישט געקאנט מוחל זיין — מיר געפונען זיך נישט אין אמאליגען שפאניען, וואו מ'האט נישט געטארט דאווענען און אבהיטען די יודישע טראדיציע. מיר וואהנען אין דער פוילישער רעפובליק, וואו מיר זענען גלייכבערעכטיגטע בירגער פון לאנד.

כמעט אין יעדער יודישע שטוב איז פאריגען פרייטאג-צונאכט און שבת ביי-טאג געפיהרט געווען הייסע ויכוחים ארום דער פעראָרדנונג פון דער יודישער קהלה. ווען די עלטערען האבען געוואלט פערענטפערען און מלמד זכות זיין אויף דער קהלה, האבען די קינדער געענטפערט: אבער פארוואס האבען מיר נישט געמאכט קיין הזכרות נאך דעם אומגעקומענעם יודישען יונגעמאן ליכוואק וועלכער איז דער הרג'עט געווארען בשעת די אנטי-יודישע עקסצעסען אין ראדאם היינטיגען זומער. אויך דעמאלט זענען די עקסצעסען געווען די ארבייט פון דער געהעצטער שול-יוגענד מיט די ענדעקעס בשותפות. נישט איינמאהל האבען מיר איבערגעלעבט גרויסע סכנות אין ראדאם אין דער מלחמה צייט, נו, איז כאטש איינמאהל

אין דאקטאר'ס הויז, אז ס'איז נישט געווען קיין אנדערע ברירה און מ'האט געמוזט ארויסרופען פאליציי. און דאן איז געשעהען אזעלכעס, פון וואס כ'האב אויסגעציטערט. שטעלט אייך פאר, אז א אייגענע טאכטער האט ארויסגעגעבען דער פאליציי איהר לייבליכע מוטער. אז זי האט א געהיימע אויסגעלאסענע ווילע הינטער ווארשא וואוהין זי וויל איהר פערנארען און פערקויפען צו פרעמדע מענער.

פאליציי האט אונז אלע פערנומען און אבגעפיהרט אין קאמיסאריאט. צונויפגעשטעלט א פראטאקאל און אונז בעפרייט. ס'הייסט מיך מיט מיין טאכטער. מיין פרוי איז פערהאלטען גע- אין רשות פון דער אויספארשונג'ס-מאכט.

ווען מיר זענען ארויס פון קאמיסאריאט האט מיין טאכטער מיך נישט אבגעלאזט און איך האב געמוזט מיט איהר גיין צוזאמען אין דער וואהנונג פון דאקטאר.

צומארגענס האט גאנץ ווארשא געקלונגען פון דער דאזיגער וויסטער געשיכטע און אלע ציישונגען זענען געווען פיעל מיט דער סענסאציע, ווי א טאכטער האט איבערגעגעבען א אייגענע מוטער אין די הענד פון דער פאליציי פאר אנפיהרען מיט א געהיימע ווילע, וואו ס'פיראָוען די אויסגעלאסענסטע ארגיעס די ווארשאווער מאננאטעריע.

(פארטזעצונג קומט.)

געווען שבת געשלאָסען די שוהל?

פּאָליציי שטעהט אויף די וואך.

נישט קוקענדיג, וואָס די שוהל, און דאָס בית-מדרש און אלע בתי תפלות זענען געווען געשלאָסען, האָט זיך די מאכט דערמיט גאַנץ וועניג גערעכענט. דאָס איז פאר איהר געווען אַ קנאַפּער פערהיטונגס-מיטעל צו האלטען רוה אין אָרדנונג אין שטאָדט.

א גאַנצען שבת און זונטאג איז פערגרעסערט געוואָרען די פּאָליצייאישע שמירה אין דער גאַנצער שטאָדט. אויף אַלע גאַסען האָט פּאַטרולירט פּאָליציי, וועלכע איז געשטאַנען אויף די וואך און געהיטען מיט דער גאַנצער אויפמערקזאַמקייט, אַז די רוה זאָל גישט געשטערט ווערען.

אין די נעכט פון פרייטאָג, שבת און זונטאָג זענען די גאַסען געווען וועניג בעלעבט פון שפּאַצירענדע ווי געוועהנליך אַלע מאָהל. פון 9—10 אָוועגד האָט מען שוין געזעהן וועניג יודען געהען. יעדער האָט אין דער־צייט זיך געאיילט אהיים.

אויף די אָווענד-שפּאַצירען אין די דערמאַנטע טעג האָט מען אויך וועניג בעמערקט די שול-יוגענד. אסברה, אַז ס'איז געווען פעראָרדענט, אַז אָווענד־צייט זאָלען זיי זיצען אין שטוב.

אויך אין די קינאָ'ס איז אין די טעג געווען אַ שוואכע פרעקווענץ. יודישע בעזוכער זענען געווען וועניג בנמצא, כמעט ווי גאָרנישט. די קינאָ-אייגענטימער האָבען זיך דעריבער בעקלאגט אויף שוואכען פריון און געהאט גרויס תרעומות אויף די גרינע בענגלעך מיט זייערע מאָראַלישע טאַטעס די ענדעקעס, וואס שלאָגען זיי איבער דער קאסע, דורך מאַכען זיי היזק די יודישע קליענטעל.

בכלל איז אין שטאָדט געווען רוהיג און ס'איז אין ערגיץ נישט פאָרגעקומען קיין שום צוזאמענשטויס. מ'איז אנגעקומען פלוין מיט אַ קליין ביסעל שרעק. עטליכע טעג האָט געהערשט אַנ'אנגעצויגענע שטימונג, אָבער ס'איז אורוך אַלץ בשלום. זיי האָבען זיך געגריים די ענדעקישע כנופיא. אבער שוין צום צווייטען מאָהל האָט זיך זיי נישט איינגעגעבען. א פנים זיי האָבען דערפיהלט דאָס וואכזאמע אויג פון דער פּאָליציי, וועלכע איז געווען צוגעגרייט צו דערטפיקען באלד דעם ערשטען פרוב. און מען מוז טאקע מודה זיין, אז א דאנק דער ענערגישער שטעלונג פון זייט דער פּאָליציי און אין אַ גרויסע מאָס אויך דעם סטאראסטא ה' מאַצקאַוטסקי, וועלכער האָט בעצייטענס אנגענומען פאָרזיכטס-מיטלען זענען די אַלע ענדעקישע הכנות צו נישט געמאכט געוואָרען און די רוה און ארדנונג איז געהאלטען געוואָרען אויף א מוסטערהאפטען אופן.

• • •

די ווארשאווער יודישע פרעסע ווי דער „היינט" און „אונזער עקספּרעס" איבערגעבענדיג די ידיעה וועגען שליסען די שוהל און די בתי-תפלות אין ראדאָם, האָבען די האנדלונג פון דער יודישער גמינע בעצייכענט אלס א פּחדנות'דיגע און אויף אזא אופן געגעבען גערעכט און זיך געשטעלט אויפ'ן צד פון דער יוגענד און בכלל פון אלע נאציאָנאל-געשטימטע יודען. אויך דער „לובלינער טאָגבלאַט" האָט דעם דאָזיגען ענין געווידמעט א גאַנץ ארטיקעל א. נ. „ראדאָמער פּחדנות".

ס'וועט זיין אינטערעסאַנט איבערצוגעבען איינינע שטעלען פון „לובלינער טאָגבלאַט", וועלכער שרייבט:

„אין ראדאָם איז קיין אוניווערזיטעט נישטאָ. די פּויל'שע געזעלשאַפט איז אפשר ווינציגער אנטיסעמיטיש ווי אין אנדערע שטעדט. האָבען די דאָרטיגע ענדעקעס איינגעאָרדענט א גאָטעס-דיענסט נאָכ'ן אומגעקומענעם סטודענט אין ווילנאָ. די מאכט אין ראדאָם האָט אונטערגענומען פערהיטונג'ס-מיטלען, געווענדעט זיך צו דער יודישער קהלה, אַז די יורישע בעפעלקערונג זאָל זיך רוהיג פערהאלטען. קאָן מען עס פערשטעהן. די יודישע קהלה אין ראדאָם האָט געהאנדעלט לפנים משורת הדין און פעראָרדענט צו שליסען אלע בתי תפלות.

פארוואָס זשע האָט די ראדאָמער קהלה ארויסגעוויזען אזא פּחדנות און געלערענט די ראדאָמער יודען, אַז בעהאלטען זיך אין די קעלער'ס איז דאָס בעסטע בעוואָרעניש? מיר גלויבען נישט אַז גראַד די ראדאָם. זיכער-מאכט פערדיענט ווינציקער צוטרוי ווי די זיכערהייטס-מאכט אין אנדערע שטעדט. מיר גלויבען אויך נישט, אַז די ראדאָמער ענדעקעס זענען גרעסערע שטעקען-העלדען ווי בכלל די „סטראוש-נאראָדאָווע" אין לובלין און מיר גלויבען אויך נישט אַז די ראדאָמער יודען זאָלען זיין גרעסערע פּחדנים ווי די לובלינער יודען. צו וואָס זשע אזא ריקצוג פעראָרדענט פון דער ראדאָמער קהלה?"

מיר פון אונזער זייט מוזען צוגעבען, אַז ס'איז געווען אַ צו-האסטיגער שריט פון פון דער יודישער גמינע מיט איהר פעראָרדנען צו שליסען די שוהל און די בית-התפלות. זי האָט דערמיט פערגרעסערט די מורא און שיער גורם געווען א מהומה-שטימונג צווישען דער יודישער בעפעלקערונג. אינטער'ן איינדרוק פון גמינע בעשלוס האָבען יודען אנגענומען, אַז די פּלאַקאַטען, וואָס זענען ארויסגעהאנגען געוואָרען דעם זעלבען פרייטאָג וועגען עטליכע פּאָרלעזונגען אין פּוילישען לעהרער-סעמינאַריום אויף סקאַרשאָווער גאַס פון דעם פּוילישען פּובליציסט יאַשינסקי אויף דער טעמע: „ציוניזם, זיין פּאָליטיק און זיינע פּאָלגען אין פּוילען" — אַז דאָס אלץ האָט אַ שייכות מיט דער גאָטעס-דיענסט פון דער ענדעקישער קליקע. כאַראַקטעריסטיש, אַז צוליב דערזאָרגענאציע האָבען יודען ארויסגעטייטשט דעם צושריפט אויף די פּלאַקאַטען ווי אויך דעם נאָטיץ אין „זיעמיא ראַדאָמסקאַ", וואו ס'איז געווען בעמערקט די ווערטער: „א כאַזאַרסקיע פּאַכאָדזעניע זשידוב", אַז דאָס מיינט מען צו זאָגען די חור'ישע אָבשטאַמונג פון יודען.

אין דער אמת'ען האָבען אַזוי די פאָרלעזונגען אין לעהרער-סעמינאר און אַזוי די נאָטיצען אין „זיעמיא" נישט געהאט קיין שום געמיינזאמעס אין גאָרנישט געהאט צוטוהן מיט די סטודענטישע געשעהענישען. ס'איז בלויז געווען אַ צופאַל, וואָס די פאָרלעזונגען האָבען געטראָפען ראדאָם אין אזעלכע נערוועזע טעג. די שרעק האָט אָבער גרויסע אייגען און צוליב די גרויסע „זריזות" פון דער גמינע האָבען די ראדאָמער יודען אריינגעלערענט פשט'ליך וואָס הויבען זיך גאָרנישט אָן.

סוחרים-פעראיין אַפּעלירט צו זיינע מיטגלידער

מיר האָבען ערהאלטען פאָלגענדען אויפרוף פון סוחרים - פעראיין צו פערעפענטליכען אין אונזער צייטונג.

דער שטאַרקער עקאָנאָמישער קריזיס וועלכען ס'לעבט איבער דאָס לאנד, האָט איבערהויפּט אָמשאַרפסטען געטראָפען דעם יודישען סוחר און קליינהענדלער. מיט מיה און מאָטער איז אויפגעבויט געוואָרען דער סוחרים-פעראיין, וועלכער האָט זיך געשטעלט פאר א אויפגאַבע צו בעשיצען די אינטערעסען פון דעם ראדאָמער סוחר. ביים היינטיגען טאָג דראָהט א געפאהר זיין עקזיסטענץ. ס'ווערען נישט איינגעצאָהלט די נישטיגע גראשענט מיטגליעדס-אָבצאָהל כדי צו דערהאלטען זיין קיום. די בעציהונג צום סוחרים פעראיין איז אַ לייכטזיניגע. מיט אייגענע הענד גראָבט איהר אונטער זיין עקזיסטענץ און איהר זענט גורם דאָס די איינציקע אינסטיטוציע, וועלכע שטעהט אויף דער וואך פון אייערע אינטערעסען, זאָל אונטערגעהן.

דער סוחרים - פעראיין האָט ביז יעצט זיין חיב ערפילט פערשידענע אינטערווענצען ביים „אורשאָנד-סקארבאָווי," ביי די קאָמונאלע אינסטיטוציעס בכדי אויסצווירקען פערשידענע פערלייכטערונגען. אלע עוולות, וועלכע זענען געטוהן געוואָרען אונזערע מיטגלידער זענען שטענדיג ערלעדיגט געוואָרען מיט ערפאָלג. אויך איז דער סוחרים - פעראיין געווען די געהעריגע רעפּרעזענטאַנץ פאר דער מאכט, האָט ארויסגעוויזען אין יעדען מאָמענט און סיטואציע דעם ווילען און כח ביים פערטיידיגען די אינטערעסען פון היגען סוחרים'טום. ליידער זענען מיר פעראיינזאמט אין אונזער ארבייט. מיר ווערען נישט אונטערשטיצט דורך די הונדערטער און טויזענדטער סוחרים אין ראדאָם. ס'ווערט נישט אָבגעהיטען דער עלעמענטסטער חוב פון איינצאָהלען די פּאָר גראָשען מאָנאטליך כדי צו פערזיכערען די עקזיסטענץ פון סוחרים-פעראיין. ס'פאלט דעריבער אויף אייך די אחריות אין גאָר איהר וועט זיין פעראנטוואָרטליך פאר דער ארגאניזאציע.

ראדאָמער סוחרים! מיר שטעהען היינט פאר גרויסע אויפגאָבען און איבעס. דעריבער פערלאָזט נישט אין יעצטיגען מאָמענט אייער אינסטיטוציע. פאָרהאַנען א רייהע וויכטיגע און ברענענדיגע פראגען צו לעזען. צו דעם צוועק ווערט גערופען א אלגעמיינע פערזאמלונג פון אלע סוחרים, וועלכע וועט גלייכצייטיג אויסוועהלען א נייע פערוואלטונג און ראט.

צאָהלט איין דעם מיטגליד'ס אָבצאָהל; בעשיצט אייערע אינטערעסען דורכ'ן ס. פ.; ערפילט אייער געזעלשאַפטליכען חוב און פערשרייבט אייך אלס מיטגלידער פון ס. פ.

מיטגלידער, וואָס וועלען נישט רעגולירען דעם מיטגליד'ס-אָבצאָהל פערלירען זייער רעכט ביים וועהלען א נייעם ראט און פערוואלטונג. אויך מאכען מיר אויפמערקזאם דאָס אונזער באַנק ביים סוחרים-פעראיין וועט געבען הלוואות אויף או סקויפּען פאַטענטען די מיטגלידער פון פעראיין. אויך ווי יעדעס יאָהר וועט זער ס. פ. ערלעדיגען דאָס אויסקויפען פאטענטען.

מיט אכטונג.

3—02 ראט און פערוואלטונג פון סוחרים-פעראיין.

ראַטעוועט דאס יודישע שפּיטאַל!

שוין א לענגערע צייט ווי מיר אָ־ ליארמירן די יודישע בעפעלקערונג אין ראַדאָם וועגען דער געפאהר וואָס דראָהט דעם יודישען שפּיטאָל. דאָס געפאהר בעשטעהט דערין, וואָס מ'וויל נעמען א בנין, וואָס יעדער ציגעל איז פון יודיש געלד און עס ענטיודישען און איבערגעבען אין פרעמדע הענד. ס'וואָלט געווען דער גרעסטער פער־ ברעך די יודישע בעפעלקערונג זאָל דערצו דערלאָזען. די קהלה רופט אויף מאָרגען שבת-צו-נאַכט א אויסערגע־ וועהנליכע פערזאַמלונג פון דער גאנ־ צער שטאָדט בכדי אָנצונעמען מיטלען אָבצוראטעווען דאָס יודישע שפּיטאָל. יעדער ראַדאָמער יוד איז מחויב צו קומען אויף דער פערזאַמלונג און זיך אקטיוו בעטייליגען אין דער ראַזינער רעטונג'ס־אקציע.

ווי מען הערט וויל מען דאָס יודישע שפּיטאָל פערהאַנדלען אין א אָכראַנע. בלויז פאר אזעלכע קלאָנגען דאַרף יעדער ראַדאָמער יוד אויפציטערען. קיינער טאָר מעהר נישט בלייבען גלייכגילטיג. יעצט אין די ריכטיגע צייט מיר זאָלען איבערנעמען דאָס יו־ דישע שפּיטאָל אין אונזערע הענד, מ'טאָר נישט פערשפּעטיגען א טאָג.

א יודיש שפּיטאָל איז דאָס אויג אין קאָפּ פון דער יוד. בעפעלקערונג. קומט אַלזאָ מאַסענהייז מאָרגען אין דער קהלה אויף דער אויסערגעוועהנליכער וויכטיגער פערזאַמלונג.

קיינער טאָר נישט בלייבען אין דער היים.

8◎◎8

זעלשאַפט „עזרה" זאָל ווי אין די פרי־ הערדיגע יאָהרען אדורכפיהרען א קוי־ לען אקציע די היגע יודישע געזעלשאַפט וועט זיכער ווי מיר האָפען די „עזרה" ערמעגליכען מאָראליש און מאַטעריעל די אקציע אדורכצופיהרען.

אלענפאלס איז געוואונשען די פראגע און בריוך געוויס ווערען אמשנעלסטען בעהאנדעלט.

דאַנסינג לטובת בית - יתומים

קומענדיגע וואָך, שבת - צו-נאַכט קומט פאָר א דאַנסינג אין פשיביש־ ניעווסקיס צוקערניע לטובת דעם בית־ תומים. צוליב דעם וויכטיגען צוועק פערדינט דער דאַנסינג צאָהלרייך בעזוכט צו ווערען פון אַלע קלאסען פון דער יודישר בעפעלקערונג.

אין שווערע צייטען א געהעריגע שפּאָרזאַמקייט

די אַרבייטסלאָזיגקייט וואַקסט, די פערדינסטען ווערען קלענער. מיט וואָס וואָלט מען געקענט זיין נאָך שפּאָרזאַ־ מער? פרעגען פערזאָרגט א סך ווירטינס: וואָרום שפּאָרזאַמקייט אויפ'ן געהעריגען אָרט איז א שווערער אויפגאַבע און ס'וואָלט געווען למשל א טעות צו קוי־ פען די אזוי גערופענע פּעקאַנסע „פּי־ ליגע" זייפען בכדי זיך איינצושפּאָרן 20—30 גראָשען אויפ'ן קילאָ, בשעת מיט אָזא מין זייף, קאָן מען שאָדענען די וועש אין דער ווערט פון עטליכע הונדערט זל.

ס'איז דעריבער כדאי צו עמפּפעלען שטענדיג די אונגעפּאַקטע זייף „קאָלאָנ־ טאַי מיט'ן וואַש־ברעטעל" אלס בע־ ריהמטע אויסאַרבייטונג און נישט טייע־ רע. 2

די בעסטע אויטא קאמוניקאַציע קיין ווארשא

די בעסטע אויטאָ־קאָמוניקאַציע קיין וואַרשא קאָן בלי ספק בעטראַכט ווערען די קאָלייקע־אויטאָבוסען, וועלכע צייכענען זיך אויס מיט זייער גלענצענדע איינריכטונג, פּינקטליכקייט און טעכני־ שע בעקוועמליכקייט.

מיט'ן אָנקומען פון ווינטער זענען די אויטאָס גוט בעוואַרעמט און מ'פיהלט זיך אין זיי זעלטען גוט, אויף דער קאָלייקע. איז דאָך קיין רייד גישט, אז ס'איז געהייצט. אזוי ארום איז די ריי־ זע פון וואַרשא קיין ראַדאָם און צוריק באמת א פערגניגען פאר די פּאסאזשי־ רען, ווייל אויסער אַלע בקוועמליכקיי־ טען פיהלען זיי אבסאָלוט נישט קיין קעלט.

וועגען קוילען אויף ווינטער פאר נויטבעדארפטיגע

די קוילען פראגע פאר דער אָרימער טייל בעפעלקערונג צו בעקומען אומזיסט איז זעהר אקטועל. ס'איז גע־ וועזען א האָפנונג אַז א ן צוזאמענהאנג מיט דער מלוכהשער אקציע צו העל־ פען ארבעטסלאָזע, וועט זיך איינגעבען אויך צו בעקומען קוילען בכלל פאר נויט בעדערפטיגע, פארלייסיג שטעלט זיך אוועק די פראגע גאנץ אנדערש. פון מאַיסאָג אָן פערטיילט שוין דער קאָמי־ טעט צו העלפען ארבייטסלאָזע קוילען אָבער נור רעגיסטרירטע און ארפייטס פערמיטלונג'ס ביורא און געניסען פון שטיצע פון זעלבען קאָמיטעט מיטאָגער אָדער ברויט; יודען אזעלכע געניסע־ דער איז דאָ בערך עטליכענע זעכציג פאמיליעס דאריבער בלייבט ווייטער יר איינציגע האָפנונג אַז די הילפס'גע־

D-r medycyny

Anatol Fried

akuszerja,
choroby kobiece i dróg moczowych
Żeromskiego 25 — telefon 26-91
przyjmuje od 4 do 6

ŁASKAWE PANIE!!!

Chcąc zaoszczędzić Sz. Paniom czekania sprowadziłem do mego

salonu fryzjerskiego

mieszczącego się

przy ul. Żeromskiego 29 I p.

pierwszorzędnego

FRYZJERA DAMSKIEGO z Warszawy

p. **Stanisława Wilczyka.**

Jednocześnie zaangażowałem

MANICURZYSTKĘ z Warszawy.

Polecając się łaskawym względom Sz. Pań pozostaję

z poważaniem

M. FUKS

Uwaga:
Przy salonie damskim uruchomiłem **salon męski.**

CENY ZNIŻONE!

Biuro Próśb,
Odwołań i windykacji p. f. „REKORD"
RADOM, ul. Rwańska Nr. 21 I p.
załatwia następujące sprawy:
Podania, skargi i opozycje do sądów, do władz administracyjnych, wojskowych i do wszystkich urzędów państwowych i komunalnych,
Odwołania do urzędów i izb skarbowych, wszelkiego rodzaju umowy i kontrakty, patenty, jak również sprawy paszportowe;
Windykację należności otwartych i za protestowanych weksli zarówno miejscowe, jak i z całej Polski.
Korespondencję handlową w języku polskim i w obcych językach.
Zakłada buchalterję i sporządza bilanse.
Przepisuje na maszynach wszelkie dokumenty.

Kino **„Corso"** *Rewja*

ווערט דעמאָנסטרירט דאָס בעריהמטע
בילד וואס שילדערט אונז דאָס
לעבען אין די קוילען גראָבען
— א. נ. —
Niewolnicy
Życia

Na Scenie
REWJA
10-ciu z Pawiaka
מיט'ן אנטהייל פון גאנצען אנסאמבל

בעקאנטמאכונג.

די געזעלשאפט „לינת הצדק" מאכט בעקאנט די ראדאמער יודישער בעפעלקערונג, אז זונטאג דעם 6 דעצעמבער (גרודזיען) ל. י. ב. חנוכה 6 אזייגער אווענד קומט פאר אין אייגענעם לאקאל (רווינסקא 1)

די ציהונג פון דער פאנטעז=לאטעריע

איינגעארדנעט דורך דער א. ד. געזעל.

דערביי ווערט געמאלדען, אז די, וועלכע ווילען געניסען פון דער לאטעריע און האבען נאך נישט איינגעצאהלט פאר די בילעטען, אז זיי מוזען פאר אזעלכע איינצאהלען אין לאקאל פון דער געזעלשאפט שפעטסטענס ביז'ן 3 גרודזיען. אין געגענפאל וועלען זייערע בילעטען אנולירט ווערען.

גלייכצייטיג ווערט געמאלדען, אז דער טערמין פון דער ציהונג איז שוין א ענטגילטיגער.

מיט כבוד

פערוו. „לינת=הצדק" ראדאם.

Gabinet kosmetyczny

F. GOLSZTAJNÓWNY

zostal otwarty

Wszelkie zabiegi

wchodzące w zakres racjonalnej kosmetyki.

PIŁSUDSKIEGO 13 m. 6.

א כ ט ו נ ג ! ! !

די נייעסטע — פאסאנען **מ ע ב ע ל** פון פאלגענדע מאטעריאלען:

ווענגערסקע יעשאן, זלאנא בושאזע, פיראמידען, זשעברא, מאכאן און יעשאן.

——— אויף גוטע בעדינגונגען. ———

דאס אלעס ווערט אויס= געפערטיגט ביי דער **פירמע קליין, זשעראמסקי 26**

איך מאך בעקאנט אז איך געה אהיים צו קינדער, לערנען עברי, דאווענען און פערטייטשען, איך לערען שרייבען יודיש און חומש.

איך האלט א שוועסטער, א אלמנה מיט צוויי קינדער. די וואס וועלען לערנען ביי מיר זייערע קינדער וועלען האבען א נוצען און גלייכצייטיג מקיים זיין א גרויסע מצוה.

——— מיין אדרעס איז. ———

אין געוועלב פון ישראל צוקער.

ווארשאווסקא 17.

Złoty medal na wystawie w Katowicach 1927r.

General. przedstawicielstwo na okręg kielecko-radomski

DOM KOMISOWY **M. CUKIERMAN** KIELCE

ul. Sienkiewicza 29, Telefon 455.

טעאטער „ראזמאיטאשטשי" טעאטער

שבת דעם 28 נאוועמבער 8[30] אוונט.

איין איינציגער גאסטשפיל פון בעריהמטען קינסטלער

א ב ר ה ם

מארעווסקי

——— מיט'ן אנטייל פון: ———

געניא שליט, דניאל שאפירא,

רבקה גאמזערסקא, ג. וויינשטאק א. ליבערמאן

——— ס'ווערט געשפילט ———

ר ב י ד ר. ז י ל ב ע ר

דראמע אין 4 אקטען פון **שלום אש.**

רעזשיסירט: דר. מ. ווייכערט — א. מארעווסקי.

בילעטען צו בעקומען ביי דער קאסע פון טעאטער.

Kino Dzwiękowe „NOWE CZARY"

— — — גאנגט דאס בילד — — —

Buster na froncie

אין די הויפט ראל פון בעריהמטען קאמיק

BUSTER KEATON

הערליכע קלאנג ראדאסקאס